

Afrika Genelinde İstisnaî Bir Devlet: Botswana

MÜRSEL BAYRAM

Kırıkkale Üniversitesi

ÖZ

Bir Güney Afrika ülkesi olan Botswana, Afrika kıtasına yönelik istikrarsızlık ve az gelişmişlik algısını değiştirebilecek örneklerden biridir. Botswana, bağımsızlığını elde ettiği dönemde Afrika'nın en fakir ülkeleri arasında yer alırken 1967'de elmas madenlerinin keşfedilmesi ile birlikte hızlı bir ekonomik büyüme sürecine girmiştir. Sürdürülebilir kalkınma temelli politikalar sayesinde dünyanın en hızlı büyüyen ekonomisi haline gelen Botswana, "Afrika'da bir başarı öyküsü" olarak nitelendirilmeye başlanmıştır. Ülkede ekonomik büyümenin yanı sıra siyasî istikrar da sağlanmıştır. Nitekim Botswana, askerî darbe tecrübesi olmayan nadir Afrika ülkelerinden biridir. Buradan hareketle çalışmamızda, en az Botswana kadar zengin yer altı kaynakları olmasına rağmen birçok Afrika ülkesi siyasî istikrarsızlık ve ekonomik çöküntü içindeyken Botswana'nın böylesine istisnaî bir gelişme göstermesinin altında yatan sebepler ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Afrika, Botswana, Siyasî İstikrar, Ekonomik Büyüme, Afro-pesimizm, Afro-optimizm

Botswana: An Exceptional Country in The Context Of Africa

ABSTRACT

Botswana, a South African country, is one of the examples that is to change the perceptions of instability and under-development in Africa. While it was among the poorest countries of Africa when it became independent, Botswana underwent a rapid economic growth following the discovery of diamond in 1967. By virtue of the policies aiming at sustainable development, it became one of the fastest growing economies of the world. Furthermore, Botswana was called as "an African success story". Parallel to the economical growth, Botswana managed to be a politically stable country. Botswana is one of the rare African countries that have never experienced a military coup d'état. This article deals with how Botswana managed to develop exceptionally while many African countries were experiencing political instability and economical collapse even though they had as much underground minerals as Botswana had.

Keywords: Africa, Botswana, Political Stability, Economic Growth, Afro-pessimism, Afro-optimism

Botsvana, denize kıyısı olmayan, toprakları büyük oranda çöllerden oluşan, seyrek nüfuslu bir kara ülkesidir. Bununla birlikte, elmas gibi önemli yeraltı kaynaklarına sahip olan Botsvana, ekonomik ve siyasî anlamda “kötü” yönetildiği iddia edilen Afrika ülkelerinin Kıta’ya yönelik kötümser bakış açısına (*Afro-pesimizm*) yol açtığı bir ortamda, büyüyen ekonomisi ve işleyen demokrasisi ile diğer Afrika ülkelerine örnek gösterilen bir ülke olmuştur (Mogalakwe 2003:85). Öyle ki Botsvana için “Afrika’nın İsviçre’si”, “Afrika’da bir başarı öyküsü” ve “Afrika mucizesi” gibi tanımlamalar yapılmıştır (Samatar 1999; Acemoğlu vd. 2002).

Botsvana gerçekten de dünyanın en hızlı büyüyen ülkelerinden biri olma başarısını göstermiştir ancak büyüme ile kalkınma arasındaki fark göz önüne alındığında Botsvana’nın mükemmel bir örnek teşkil ettiği de söylenemez. Bununla birlikte, siyasî ve iktisadî istikrar bakımından istisnai bir gelişme gösterdiği muhakkaktır. Zira dünya üzerinde hızlı ekonomik büyüme kaydeden birçok ülke olmakla birlikte Botsvana gibi büyümesini uzun müddet sürdürebilen çok az ülke vardır. Aynı şekilde Botsvana gibi maden zenginliğini sürdürülebilir ekonomik büyümeye dönüştürebilen ülke sayısı da azdır (Leith 2005:102). Siyasî istikrar açısından bakıldığında ise ülkede her beş yılda bir düzenli olarak seçimlere gidildiği, askerî müdahalelerle demokrasi sürecinin kesintiye uğramadığı ve herhangi bir etnik çatışma ya da bölünme tehlikesinin yaşanmadığı görülmektedir. Bu anlamda Botsvana, başta Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere birçok Batılı devlet tarafından “Afrika’da istikrar modeli bir ülke” olarak takdim edilmektedir. Botsvana’nın bu konudaki “başarı”sında, hem ülkenin sosyolojik yapısı hem sömürgecilik öncesi geleneksel siyasî kültür ve kurumlar hem de sömürgecilik döneminde ve sonrasında izlenen görece rasyonel politikalar etkili olmuştur.

BOTSVANA’NIN SİYASÎ-TARİHÎ GELİŞİMİ

Bugünkü Botsvana toprakları, ilk olarak Hoi ve San (Buşman) adlı avcı-toplayıcı halklara ev sahipliği yapmış, daha sonra Ekvator’un kuzeyinden güneyine doğru göç eden proto-Bantular tarafından istila edilmiştir. Bantuların gelişimiyle birlikte bölgede altın ve fildişi ticareti ile uğraşan önemli devletlerin (örn. Toutswe, Mapungubwe, Butua) ortaya çıktığı bilinmektedir (Shapera 1930; Hrbek 1992:85).

1700’lü yıllarda Bantu kökenli Tsvanalar tarafından kurulan kabile devleti düzeyindeki orta-sınıf krallıklar (özellikle Ngwato ve Ngwaketse), bölgelerindeki bakır madenlerini ve Kalahari’deki avcılığı kontrol altına alarak güçlenmişler ancak 1800’lü yılların ortalarında Boerlerin yayılmacı faaliyetleri ile karşı karşıya kalmışlardır. O dönemde Tsvanalar arasında faaliyet yürüten İngiliz misyonerler, Boer tehdidine karşı kabile reislerinin (*kgosi*¹) İngiltere’ye sığınmalarını tavsiye etmiş (Meredith 2007:139)

1 Yerel dilde “kral” ya da “yönetici” anlamına gelen “kgosi” kelimesi, “kabile reisi” ya da “şef” olarak tercüme edilebilirse de özgün biçimiyle kullanmayı tercih ediyoruz.

ve bazı kgosiler de bu tavsiyeye uyarak İngiltere'den himaye talebinde bulunmuştur (Iwan-Müller 1902:136). İngiltere evvelce Güney Afrika'nın uzak iç bölümleri ile ilgilenmesi de 1860'lı yıllarda burada altın ve elmas madenlerinin keşfedilmesi, ayrıca Transvaal², Almanya ve Portekiz'in bölgede yeni koloni arayışlarına girmesi üzerine Botswana'ya önem atfetmeye başlamıştır (Sillery 1974:41). Botswana'yı bir tampon bölge ya da "Afrika'nın iç kısımlarına açılan bir Süveyş Kanalı" gibi değerlendirmek isteyen İngiltere, 1885'te Molopo Nehri'nin kuzeyindeki bölgede Beçuanaland adıyla bir protektora (himaye) tesis etmiştir (Gann and Duignan 1971:203) İki Rodezya (bugünkü Zambiya ve Zimbabve) ile Alman Güney Batı Afrikası (bugünkü Namibya) arasında kalan Molopo Nehri'nin güneyindeki bölümde ise doğrudan İngiltere yönetimine bağlı bir kraliyet kolonisi tesis edilmiştir (Dale 1995:13).

Bazı kgosiler İngiliz himayesini gönüllü olarak kabul ederken, bazıları içişlerine müdahale edilmemesini şart koşmuş, bazıları ise himayeye ihtiyaçları olmadığını ifade etmişlerdir (Mogalakwe 2003:90). Bir dizi ikna görüşmeleri sonrasında kgosilerin vergi verip kurallara uydukları sürece içişlerinde bağımsız olacakları belirtilmiştir. İngiltere'nin buradaki siyasî, ekonomik ve dinî faaliyetlerinin kontrolü, Beçuanaland Sınır Polisi adı altında oluşturulan bir birim ile sağlanmış; ekonomik yük getireceği düşüncesiyle her hangi bir yerel idare merkezi kurulmamıştır. Kısacası İngiltere, burada her hangi bir altyapı yatırımına yahut ulus inşasına yönelmemiştir (Beaulier 2003:230).

1895'te Beçuanaland'ın Cape Kolonisi ile İngiliz Güney Afrika Şirketi'ne devredilmesi planlanmış lakin koloni statüsünü kendi otoritelerine tehdit olarak gören üç kgoşi (III. Khama, Bathoen ve Sebele), himayenin devamını talep etmiş; hatta bizzat Londra'ya giderek bu taleplerini iletmışlerdir (Parsons 1998; Morton vd. 2008:172). Güney Afrikadaki beyaz rejimin ırkçı-baskıcı mahiyetinin farkında olan kgosiler, Güney Afrika'ya dâhil edilmemek adına İngiltere'ye sadakat ve hizmet vaadinde bulunmuşlardır (Schmitt 2005:46-51). Bunun göstergesi olarak 1899'daki İngiliz-Boer Savaşı'nda, ardından Birinci ve İkinci Dünya Savaşları'nda İngiltere'nin yanında savaşmışlar; böylece "kötü beyazlar" olarak tanımladıkları Boerlere karşı kendilerini koruduğu için İngiltere'ye minnettar olduklarını göstermişlerdir (Sillery 1974: 143; Jackson 1999; Killingray and Plaut 2010).

İngiltere yönetimi, savaş dönemlerindeki desteklerine rağmen kgosilerin otokratikleşmesini önlemeyi ihmal etmemiştir. Bölge çıkarlarını ilgilendiren meselelerin İngiliz yöneticilerle istişare edilmesi amacıyla yerel konseyler kurulmuş ve kgosilerin İngiliz yetkililer tarafından yargılanıp gerektiğinde azledilebilmeleri için yeni mahkemeler ihdas edilmiştir (Ataöv 1975: 523).

2 Orijinal adı *Zuid-Afrikaansche Republiek* olan Transvaal, Boerlerin yönetiminde 1856-1877 ve 1881-1900 yılları arasında bağımsız olan Güney Afrika Cumhuriyeti'nin diğer adıdır.

Bu arada Ngwato kgosiliğinin veliahdı olan Seretse Khama, 1947'de Londra'da hukuk eğitimi aldığı sırada Ruth Williams adında İngiliz bir kadınla evlenmiştir. O dönemin siyasi şartları açısından sansasyon anlamına gelen bu evlilik, içte ve dışta tepkilere yol açmıştır. Kabile meclisi (*kgotla*) söz konusu evlilik hadisesine başlangıçta karşı çıksa da sonradan Khama'nın kabilenin başına geçmesinde sakınca görmemiştir. Fakat olayın uluslararası yansımaları bu kadar kolay çözülememiştir. Kendi sınırları içerisinde ırklar arası evliliği yasaklamış olan Güney Afrika'nın apartheid rejimi, ırklar arası evlilik yapmış olan birinin bu bölgede yönetici konumunda olmasının bütün Güney Afrika için "olumsuz örnek" teşkil edebileceği gerekçesiyle Khama'nın kgosilikten azledilmesi yönünde baskı yapmıştır (Hyam and Henshaw 2003: 168-174). Güney Afrika'nın her an ekonomik yaptırımlar yoluyla veya doğrudan askerî müdahale ile Beçuanaland'ı tehdit edebileceğini düşünen ve İkinci Dünya Savaşı'ndan dolayı büyük bir borç yükünün altında olan İngiltere, kendisine ucuz altın ve uranyum tedarik eden Güney Afrika'yı kaybetmeyi göze alamamış; bunun yerine Seretse Khama'yı feda etmeyi yeğlemiştir (Dutfield 1990: 104). Bu konuda bir meclis soruşturması başlatan İngiltere Hükümeti, Khama'nın "reisliğe uygun olsa bile talihsiz evliliğinden dolayı" görevinden azledilmesine ve 30 yıl boyunca sürgün hayatı yaşamasına karar vermiştir (Williams 2006). Bu karar hem Beçuanaland'da hem İngiltere'de tepkiyle karşılanmıştır (Hatch 1965: 233). Kriz ancak Seretse Khama'nın tahttan feragat edip 1956'da kendisi, eşi ve çocuklarının sade vatandaş olarak Beçuanaland'a dönmelerine izin verilmesiyle çözülebilmiştir. Ülkesine dönüp bir müddet hayvancılıkla iştigal eden Khama, 1957'de yapılan yerel seçimlere katılmış ve kabile konseyi üyeliğine seçilmiştir (Dubbeld 1992: 23).

İngiltere, Güney Afrika'nın İngiliz Milletler Topluluğu'ndan çıkarak Beçuanaland üzerindeki iddialarından tamamen vazgeçmesi üzerine demokratik temsil imkânlarının önünü açmıştır. Böylece siyasi partiler teşekkül etmeye başlamıştır. İlk olarak 1959'da Leetile Raditladi tarafından Federal Parti kurulmuş ancak kısa süre sonra kendisini feshetmiştir. Bu partiden ayrılan Kgaleman Motsete 1960'ta Beçuanaland Halk Partisi'ni (*Bechuanaland People's Party/BPP*) kurmuştur. Bağımsızlıkçı/milliyetçi bir söylem ile ortaya çıkan ve beyaz yerleşimcilerin ülkeden kovulmasını talep eden BPP, bir müddet sonra bölünerek zayıflamıştır. Güney Afrika Komünist Partisi'ne yakınlığı ile bilinen Motsamai Mpho, 1964'te BPP'den ayrılarak Botswana Bağımsızlık Partisi'ni (*Botswana Independence Party/BIP*) kurmuştur (Fawcus 2000: 128).

Bu arada 1962'de Seretse Khama tarafından BPP'ye rakip olarak Beçuanaland Demokratik Partisi (*Bechuanaland Democratic Party/BDP*) kurulmuştur. Liberal çizgisi nedeniyle İngiltere'nin ve beyaz yerleşimcilerin güvenini kazanan BDP, özerk Beçuanaland için 1965'te yapılan ilk seçimlerde yüzde 80 oy oranı elde ederek bağımsızlıkçı/milliyetçi rakiplerini geride bırakmıştır (Lodge vd. 2002: 39). Seçimlerden sonra Kenneth Koma tarafından kurulan Sosyalist Botswana Millî Cephesi (*Botswana*

National Front/BNF), bütün muhalefeti kendisinde toplamaya çalışmışsa da BDP'ye karşı ciddi bir tehdit oluşturamamıştır (Williams and Hackland 1988: 40).

30 Eylül 1966'da bağımsızlık ilan edilmiş ve akabinde hem ülkenin ismi hem siyasi partilerin önündeki Beçuanaland ifadesi Botswana olarak değiştirilmiştir. Milli Meclis, Seretse Khama'yı bağımsız Botswana Cumhuriyeti'nin ilk devlet başkanı seçmiştir. Khama, 1980'e kadar süren devlet başkanlığı döneminde bürokratizasyon çalışmalarına ve ekonomik programlara ağırlık vermiştir. Dış politikada ise "aktif tarafsızlık" ilkesi çerçevesinde hareket ederek komşu Güney Afrika ve Rodezya rejimlerini doğrudan karşısına almamaya özen göstermiştir. Botswana'nın ulusal ve uluslararası kimliği büyük oranda bu dönemde oluşmuştur (Tlou vd. 1995; Morton vd. 2008: 16).

Khama'nın ölümü üzerine yerine geçen Quett Masire'nin devlet başkanlığı döneminde (1980-1998) devlet yönetiminin merkezileşmesine yönelik çalışmalar ve eğitim, sağlık vb. altyapı yatırımları devam etmiştir (Morton and Ramsay 2006: 168). Bununla birlikte dış politikada önceki dönemden daha aktif olduğu, özellikle Namibya'nın bağımsızlık mücadelesine dolaylı yollardan destek verildiği (Müller 2012) ve Güney Afrika Cumhuriyeti ile ilişkilerin gerginleştiği görülmektedir.

Masire'nin ardından 1998'de devlet başkanı olan Festus Mogae, ekonomik büyümeye rağmen yüzde 20'lerde seyreden işsizlik oranını aşağıya çekmek ve çok sayıda Botsvanalı'nın ölümüne yol açan AIDS salgınına çözüm bulmak için yoğun çaba sarf etmiştir (Fredriksen 2003: 339). Dış politikada ise ilişkilerin çeşitlendirilmesi adına, özellikle Afrika ve Asya'da diplomatik misyonların sayısı artırılmış, aynı şekilde birçok ülke de Botswana'da büyükelçilik açmıştır.

Öte yandan, Kalahari çölünün orta bölümündeki vahşi yaşam sahasında meskûn olan Sanların (Buşman yahut Basarva olarak da bilinirler) başka bölgelere tehcir edilmek istenmesi Botswana'nın olumlu imajına zarar vermiştir. Hükümet, buradaki insanların zamanla bir tarım toplumuna dönüşmesi nedeniyle vahşi hayatın zarar gördüğünü belirtmişse de bu konudaki ısrarın bölgedeki potansiyel elmas rezervlerini üretime açma isteğinden kaynaklandığı iddia edilmiştir (Good 2003). Ülke siyasetinde çok fazla söz sahibi olmayan Sanlar, hükümetin zorunlu iskân politikasına karşı başlattıkları hukuk mücadelesini kazanmışlardır. Uzun bir yargılama sürecinden sonra Botswana Yüksek Mahkemesi, 13 Aralık 2006 tarihinde bir karara varmış ve Sanların doğal yaşam alanlarından koparılmasının kanunî olmadığına hükmetmiştir. Olay çeşitli boyutlarıyla uluslararası medyaya ve Birleşmiş Milletler ile bazı insan hakları örgütlerinin raporlarına yansımıştır (Marshall 2003).

Mogaeden sonra 2008'de devlet başkanlığı koltuğuna Seretse Khama'nın oğlu Ian Khama oturmuştur. Devlet başkanı olmadan evvel Botswana Savunma Kuvvetleri'nin komutanlığını yürütmüş olan Ian Khama, önceki yönetim dönemlerine nazaran radikal

denilebilecek uygulamalara imza atmıştır. İlk olarak ABD'deki Federal Soruşturma Bürosu'na (FBI) muadil bir iç güvenlik birimi kurulmuştur. Botsvana açısından ciddi bir ulusal ve uluslararası tehdit söz konusu değilken böyle bir istihbarat biriminin oluşturulmuş olması bunun muhalif ve rakip siyasetçilere karşı kullanılabilceği yönünde endişeleri gündeme getirmiştir. Ayrıca, başta devlet başkanı yardımcılığı olmak üzere birçok önemli hükümet makamına asker ve polislerin atanması ve devlet kanalı BTV'nin başına eski bir emniyet müdürünün getirilmesi de yönetimin militaristleştiği yönünde eleştirilere yol açmıştır (Good 2010).

Dış politikada daha ziyade ABD ve İngiltere'nin Afrika perspektifine paralel bir tavır sergileyen Ian Khama, komşu Zimbabve'de Morgan Tsvangarai liderliğindeki muhalif hareketi yönetime dâhil etmediği sürece Robert Mugabe hükümetini tanımayacağını belirtmiş; keza Darfur meselesinden ötürü Sudan Devlet Başkanı Ömer El-Beşir'i kınayan ifadelerde bulunmuş ve Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin El-Beşir hakkındaki tutuklama kararını destekleyen az sayıdaki Afrikalı liderden biri olmuştur (Arieff vd. 2010: 15). Bu dönemde Botsvana'yı diğer Afrika ülkelerinden izole edebilecek kadar Batıcı bir dış politika izleyen Ian Khama hükümeti, son olarak 2011'de hükümet karşıtı göstericilerin öldürülmesini gerekçe göstererek Libya ile ilişkilerini kestğini duyurmuştur (Butale 2014).

BOTSVANA'NIN İKTİSADÎ GELİŞİMİ

Bağımsızlığını kazandığı dönemde dünyanın en fakir üçüncü ülkesi olan ve malî olarak İngiltere'ye bağımlılığını sürdüren Botsvana, 1967'de Orapa bölgesinde elmas madenlerinin keşfedilmesi ile birlikte hızlı bir büyüme sürecine girmiştir. Keşfedilen elmas madenini işletmek üzere 1969'da Güney Afrikalı De Beers'in ortak olduğu Debswana adında bir şirket kurulmuştur. Botsvana Hükümeti, ilk etapta Debswana'nın yüzde 15 hissesine sahipken De Beers yüzde 85'lik büyük bir hisse elde etmiştir (Dale 1995: 132). 1970'li yıllarda Jwaneng ve Lethlakane bölgelerinde de elmas madenlerinin keşfedilmesi üzerine hükümet Debswana'daki hissesini yüzde 50'ye çıkarmıştır (Good 2008: 23).

Botsvana hükümetleri, elmas madenlerinden elde ettiği gelirin büyük kısmını eğitim, sağlık ve diğer altyapısal kalemlere harcayarak sürdürülebilir kalkınma odaklı bir politika takip etmiştir (Hope and Somolekae 1998: 8). Toplam ihracatın yüzde 80'ini teşkil eder hale gelen elmas gelirleri sayesinde Botsvana, 1965-1995 yılları arasında yıllık ortalama yüzde 7,7'lik bir büyüme oranı yakalayarak dünyanın en hızlı büyüyen ekonomisi olmuştur (Beaulier 203: 231). Böylece en fakir ülkeler grubundan üst-orta gelir ülkeler sınıfına terfi eden Botsvana, 1995'te dış yardım alan ülkeler listesinden çıkarak Uluslararası Para Fonu'nu (IMF) finanse eden bir ülkeye dönüşmüştür.

Bu arada Namibya'nın Walvis Körfezi'ni Mozambik'in Maputo Limanı'na bağlamak amacıyla 1990 yılında yapımına başlanan ve 1998'de tamamlanan Trans-Kalahari karayolu, Botswana ekonomisi için Hint Okyanusu'na açılan alternatif bir güzergâh sağlamış ve uluslararası pazarlara erişim konusunda Güney Afrika'ya bağımlılığın azaltılmasında önemli rol oynamıştır (Arnold 2000: 139).

Ekonomik alanda 1990'ların sonunda dünya genelinde yaşanan resesyon bütün Afrika ülkelerini olumsuz etkilemekle birlikte Botswana yavaş da olsa büyümeyi sürdürmüş ve gayri safi yurtiçi hâsıla (GSYH) bazında bakıldığında 1966-2006 arasında yıllık ortalama yüzde 9'un üzerinde büyüme kaydetmiştir (Siphambe 2007).

Bununla birlikte, bir ülkenin milli gelirindeki artışın yüksek olması, tek başına o ülkeyi gelişmiş bir ülke yapmak için yeterli görülmemektedir. Gelişmiş bir ülkede, ekonomik büyümenin yanında, milli gelirin dengeli dağılımı, bölgelerin dengeli gelişimi, sağlık ve eğitim gibi hizmetlerin herkese tatmin edici derecede sunulması, bilgi ve iletişim teknolojisinin yaygınlaştırılması, sosyal ve kültürel alt yapının iyileştirilmesi ve insan haklarının geliştirilmesi gibi siyasal, toplumsal ve kültürel gelişmelerin de sağlanması gerekmektedir (Altan 2011). Bu bakımdan Botswana'daki sosyo-politik ve ekonomik kurumlarda modern anlamda bir yapısal değişimin söz konusu olmadığı, ayrıca ülkede kaynak ve gelir eşitsizliğinin devam ettiği görülmektedir. Bu sebeple Botswana'nın henüz pre-modern bir büyüme evresinde olduğu söylenebilir (Hillbom 2008).

BOTSVANA'YA İSTİKRARI GETİREN TEMEL FAKTÖRLER

En az Botswana kadar zengin yer altı kaynakları olmasına rağmen birçok Afrika ülkesi siyasî istikrarsızlık ve ekonomik çöküntü içindeyken Botswana'nın Afrika kontekstinde istisnai bir gelişme göstermesi çeşitli tarihi, siyasî ve iktisadî faktörlerin bir araya gelmesiyle ilgilidir.

Birincisi, etno-lengüistik anlamda büyük oranda homojen olan Botswana, pre-kolonyal dönemde de yarı-demokratik bir devlet kültürüne sahipti. Tsvana kabile devletlerinin yöneticileri (*kgosi*) saygın kişilerdi. Kgosiler, bir arazinin avlanmak için mi, ekip biçmek için mi yoksa ikamet için mi kullanılacağına karar verirler, daha da önemlisi kabile içinde veya diğer kabilelerle yaşanan çatışmaları çözerlerdi. Bununla birlikte kgosiler insanların üstünde değil, onlarla eşit mevkide idiler. Kgosi ile tebaası arasında eşitliği sağlayan en önemli kurum *kgotla* idi. Kgotlalar, siyasî tartışmaların yapıldığı forumlar gibiydi (Beaulier 2003; Ayittey 1991). Buralarda diğer Afrika halklarındakilere nispeten daha demokratik bir ortam vardı (Leith 2005: 21). Kadınlar ve ast kabul edilen halklar (örneğin Sanlar) hariç tutulmakla birlikte kgotlaya katılan her yetişkin erkek, kgosiyi eleştirebilme ya da ona tavsiyelerde bulunma imkânına sahipti (Düsing 2002: 182).

Bağımsızlık öncesinde kgosilerin siyasî etkinliği sınırlandırılıp merkezi/bürokratik bir devlet idaresinin yerleşmesine zemin hazırlanmış fakat geleneksel toplum nezdinde meşruiyet kazanmak adına kgotla gibi sosyo-politik kurumlar muhafaza edilmiştir. Kgotlalar, hükümet politikalarının ve projelerinin halka anlatıldığı, başka bir ifadeyle kamuoyu yoklamasının yapıldığı platformlar olarak kullanılagelmiştir (Gulbrandsen 2012: 239). Ayrıca, bağımsızlık sonrasında Westminster modeli parlamenter sistemi tercih eden Botswana Cumhuriyeti, sekiz Tsvana kabilesini temsil eden bir danışma meclisi (*House of Chiefs*) oluşturmuş ve Roma-Hollanda hukuku ile geleneksel kabile hukukunu mezceden bir hukuk sistemi benimsemiştir (Nalla 2010). Netice olarak Botswana'da geleneksel kurumlarla modern/Batılı kurumların bir arada bulundurulması siyasî elitlerin meşruiyet temellerini güçlendiren pragmatik bir yaklaşım olmuştur.

İkincisi, sömürgecilik yarışının hızlandığı dönemde Hıristiyanlığı ve İngiliz himayesini kabul eden Tsvana kabileleri, böylelikle hem Boer ve Alman tehditlerinden hem de komşu halkların saldırılarından korunmuşlardır. Botswana, aynı şekilde İngiltere'ye karşı anti-emperyalist bir direniş olmadan bağımsızlığını elde etmiş, dolayısıyla birçok Afrika ülkesinde olduğu gibi tahripkâr bir savaş tecrübesi yaşamamıştır. Botswana sonraki süreçte de İngiltere ve diğer Batılı devletlerle işbirliğine devam etmiştir. Özellikle Seretse Khama'nın kendisini sürgüne gönderen İngiltere'ye karşı militan bir tutum takınacağı düşünülürken Khama tam tersine sürgünden döndükten sonra yerel ve ulusal düzeyde siyasete katılarak demokratik reformların savunuculuğunu üstlenmiş ve radikal milliyetçiliğe muhalif olan diğer ılımlı siyasetçilerle birlikte, İngiltere ile ilişkileri destekleyen bir parti kurmuştur. Nitekim Khama öncülüğündeki Botswana Demokratik Partisi (BDP) bağımsızlık sonrası siyasî hayatın hâkim aktörü olmuştur (Molomo 2000).

Dekolonizasyon süreci sonrasında Marksist/Komünist partilerin iktidara geldiği Afrika ülkeleri, Soğuk Savaş aktörleri için cazip birer muharebe alanına dönüşürken Botswana'daki BDP hükümetleri liberal politikalar benimseyerek İngiltere ve ABD'nin desteğini almıştır (Lange 2009: 158). Böylece Botswana, Soğuk Savaş dönemindeki tahripkâr jeopolitik müdahalelere maruz kalmamıştır. Ayrıca Botswana, Güney Afrika'daki apartheid rejimine düşman grupların yönetimindeki Angola ve Mozambik'ten farklı olarak, kendi rejiminin ayakta kalması adına apartheid rejimini doğrudan karşısına almamış, bir bakıma Güney Afrika ile "pasif işbirliği" yapmıştır. Bu nedenle Güney Afrika, kendisine düşman rejimlerin yönettiği ülkelerde silahlı muhalefet örgütlerinin kurulmasını sağlarken Botswana'yı bundan muaf tutmuştur (Tlou vd. 1995; Dale 1995: 50).

Üçüncüsü, birçok Afrika ülkesi bağımsızlık sonrasında müteselsil askerî darbelerle uzun bir siyasî istikrarsızlık sürecine girerken Botswana, hiç askerî müdahale tecrübesi yaşamamış, dolayısıyla darbelerin istikrarsızlaştırıcı etkisinden azade olmuştur. Kaldı

ki Botswana Cumhuriyeti, 1977'ye kadar kendine ait bir ordu dahi teşkil etmemiştir. Ordu kurulduğu zaman ise zaten hükümet siyasî etkinliğini kanıtlamış ve ordu üzerinde sivil otorite tesis edilebilmiştir (N'Diaye 2001: 81).

Botswana'daki istikrarı etkileyen dördüncü önemli faktör, uzun vadeli ekonomik büyümedir. Botswana'nın bu konudaki "başarı"sı genellikle rasyonel makroekonomik politikalara, elmas gelirlerinin doğru kullanımına, yolsuzluk düzeyinin az olmasına, beşeri sermaye yatırımlarına ağırlık verilmesine, demografik olarak bağımlılık oranının^{3*} düşük olmasına vs. bağlanmaktadır (Mphone and Bond 2002: 235). 96 ülke ile ilgili 1960-1980 arası döneme ait verileri analiz eden Yi Feng, uzun vadeli ekonomik büyümenin demokrasi üzerinde olumlu etkisi olduğunu ifade etmektedir. Diğer taraftan ekonomik büyüme, rejim değişikliğini olumsuz yönde etkilemekte ve bir siyasî partinin uzun süre iktidarda kalma ihtimalini artırmaktadır (Feng 1997). Nitekim Botswana'da ilki 1965'te, sonuncusu 2009 yılında yapılan seçimlerin tamamını BDP kazanmıştır. Bu süreçte BDP'ye alternatif oluşturabilecek, tabanı ve ideolojik altyapısı kuvvetli bir muhalefet partisi çıkmamıştır (Molomo 2000).

Son olarak, Botswana'daki iyi yönetim ve iyi liderlik faktörlerine değinmek gerekir. İyi yönetim, genel olarak bir ülkede hükümetlerin nasıl göreve geldiği, nasıl denetlendiği ve ne şekilde görevinin sona erdiği, ayrıca hükümet politikalarının etkili biçimde tatbik edilip edilemediği ve devlet kurumlarına ne derece saygı duyulduğu ile ilgilidir. Bu anlamda demokratik seçim süreçleri, yargı bağımsızlığı, mali şeffaflık vb. ilkeleri içerir (Öztürk 2002). Botswana'nın sayılan ilkeler konusunda birçok Batı Avrupa ülkesiyle aynı seviyede olduğu ileri sürülmektedir (Robinson 2009: 7).

Botswana'nın istikrar noktasındaki olumlu profili bittabi "iyi liderlik" faktörü ile de ilgilidir. Örneğin, 1983-84 yıllarında ülkede ağır bir kuraklık baş göstermiş olmasına rağmen tek bir Botsvanalının dahi kuraklıktan dolayı ölmemiş olması, Quett Masire'nin başarısına bağlanmış ve Masire, kısmen bu başarısından ötürü 1989'da *Afrika Liderlik Ödülü*'ne layık görülmüştür (Fredriksen 2003: 319). Hakeza, Festus Mogae de "AIDS salgınına rağmen ülkedeki istikrar ve refahın devamını sağladığı" gerekçesiyle 2008 yılında *Mo İbrahim Afrika Başarılı Liderlik Ödülü*'nü almış, ayrıca "Botswana'yı demokrasi ve iyi yönetim konusunda model ülke haline getirmede gösterdiği örnek liderlik" için Fransa Cumhurbaşkanı Nicolas Sarkozy tarafından *Lejyon D'onör* nişanı ile taltif edilmiştir (AFP 2008).

Bununla birlikte, Botswana'yı "demokrasinin parlayan yıldızı" olarak lanse etmenin yanlış olduğunu belirten Kenneth Good, ülkede iktidar yetkisinin halk tarafından seçilmeyen bir devlet başkanının elinde toplandığını ve seçim rekabetinin eşit şartlarda gerçekleşmediğini dile getirmektedir. Good'a göre Botswana'da "otoriter liberalizm" ile "minimalist demokrasi" hüküm sürmektedir (Good 1996 ve 1999; Good and Taylor 2008).

3 *Çalışma çağındaki her 100 kişi başına düşen çocuk ve yaşlı sayısıdır. 0-14 ve 65 ve daha yukarı yaşlardaki nüfusun 15-64 yaş grubundaki nüfusa oranının yüzde olarak ifadesidir.

SONUÇ

Botsvana, kusurlarına rağmen, siyasî ve iktisadî istikrar açısından Afrika kontekstinde istisnâ bir örnek teşkil etmektedir. İlk olarak ülkedeki etnik homojenliğin bu konuda etkili olduğu akla gelebilir ancak etnik olarak büyük oranda homojen olan başka Afrika ülkelerinin (örneğin Zimbabve) aynı istikrarı yakalayamamış olmaları bu faktörün tek başına açıklayıcı olmadığını göstermektedir.

Tarihî koşullara bakıldığında Avrupa emperyalizminin Afrika kıtasının gelişimini olumsuz etkilediği bilinmektedir (Rodney 2012). Yayılmacı tehditler karşısında İngiltere'nin himayesine girmeyi kabul eden Botsvana da altyapısal anlamda bu olumsuzluktan etkilenmiş ancak İngiltere ile işbirliği yapan geleneksel yöneticiler (*kgosi*) hem otoritelerini devam ettirmişler hem de yönettikleri toprakların dış tehditlerden korunmasını sağlamışlardır. Bu noktada etik olarak farklı yorumlar yapılabilirse de uluslararası ilişkiler ve siyaset bilimi açısından değerlendirildiğinde geleneksel yöneticilerin realist bir strateji izledikleri söylenebilir.

Botsvana'nın bağımsızlığını elde ediş biçimi de diğer Afrika ülkelerinden farklı olmuştur. Bağımsızlık savaşlarının (örneğin Cezayir) yıkıcı etkisi düşünüldüğünde Botsvana bu anlamda istikrarsızlaştırıcı bir süreç yaşamamıştır. Zira yerli siyasî elit, ülke yönetimini sömürgeci elitten son derece yumuşak biçimde devralmıştır. Aynı şekilde, bağımsızlık sonrasında birçok Afrika ülkesi (örneğin Angola ve Kongo), ideolojik kampaşmalarla çetin jeopolitik mücadelelere sahne olurken Botsvana hükümetleri defansif realizm olarak tanımlanabilecek bir strateji ile Soğuk Savaş dönemindeki uluslararası müdahalelerden ve komşu ülkelerdeki siyasî kaoslardan uzak kalmaya çalışmıştır.

Botsvana'ya istikrarı getiren bir diğer faktör de geleneksel kurumların muhafazasıdır. Ülkede sömürgecilik öncesi dönemden beri var olan siyasî kültür ve kurumlar (özellikle *kgotla* adlı forumlar), demokratik siyasal sisteme geçişi kolaylaştırmıştır. Bağımsızlık sonrasında modern siyasî ve hukukî kurumlar benimsenirken geleneksel kurumlar bir kenara atılmamıştır. Başka bir ifadeyle, Botsvana demokrasisi, gelenekselliği kullanarak meşruiyet zeminini güçlendirmiştir. Bu bağlamda, Botsvana'daki gelenekselciliğin pragmatist yönü eleştirilebilirse de, birçok Afrika toplumunda var olduğu bilinen *kgotla* benzeri geleneksel kurumların modern siyaset kurumlarını takviye etmeleri ve Afrika kıtasında yoğun olarak görülen etnik, dinî vs. çatışmaların çözümünde yardımcı unsurlar olarak kullanılmaları mümkündür.

Ekonomik açıdan bakıldığında Botsvana'nın önemli ölçüde başarılı olduğu söylenebilir. Zira Afrika kıtasında yeraltı kaynakları bakımından Botsvana kadar zengin olan birçok ülke (örneğin Sierra Leone) bulunmakla birlikte bu ülkeler etno-politik çatışmalar nedeniyle istikrarsızlaşmış ve maden gelirlerini ekonomik büyümeye

tahvil edememişlerdir. Botsvanada elmas gelirlerinin paylaşımı ile ilgili bir çatışma ya da yolsuzluk hadisesi söz konusu olmadığı için ekonomik büyüme sağlanabilmiştir. Bu önemli bir başarıdır fakat büyük oranda elmas gelirlerine ve ihracata dayalı bir ekonomi uzun vadede sağlıklı olmayacağı için ekonomide çeşitlendirilmeye ihtiyaç duyulmaktadır. Ayrıca millî gelirin eşit dağılımının sağlanması ve işsizlik oranının aşağı çekilmesi gerekmektedir.

Botsvana'nın demokrasi ve insan hakları konusunda da kayda değer bir mesafe kaydettiği aşikârdır. Sadece düzenli olarak seçimlerin yapılması ve askerî müdahale tecrübesinin olmaması bile Botsvana'yı istisnaî bir ülke yapmak için yeterlidir. Bununla birlikte, devlet başkanının hem devletin, hem hükümetin, hem iktidar partisinin hem de ordunun başı konumunda olması otokratik eğilimlere kapı aralamaktadır. Bağımsızlıktan bu yana aynı partinin (BDP) iktidara gelmesi de seçimlerin eşit şartlarda gerçekleşip gerçekleşmediği konusunda soru işaretlerine yol açmaktadır. Ayrıca, son dönemde gündeme getirilen Sanların tehciri meselesi Botsvana'nın insan hakları konusundaki olumlu siciline zarar vermiştir. Netice itibariyle Botsvana, demokratik ilkeler açısından birçok Afrika ülkesinden (örneğin Ekvator Ginesi) daha iyi durumda ise de Sanlara ve diğer etnik azınlıklara karşı ayrımcı davranması, "model ülke" imajını zedeleyecektir. Daha da önemlisi, Afrika kıtasına yönelik iyimser bakış açısının (*Afro-optimizm*) gelişebilmesi, Botsvana gibi istikrar modeli olarak gösterilen ülkelerin demokrasi ve insan hakları konusunda çıtayı yükseltmelerine bağlıdır.

KAYNAKÇA

- Acemoğlu, Daron, Simon Johnson and James A. Robinson (2002), *An African Success Story: Botswana*, CEPR Discussion Paper.
- Arnold, Guy (2000), *World Strategic Highways*, Fitzroy Dearborn Publishers, London.
- Ataöv, Türkkaya (2010), *Emperyalizmin Afrika Sömürüsü*, İleri Yayınları, İstanbul.
- (1975), *Afrika Ulusal Kurtuluş Mücadeleleri*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara.
- Ayittey, George N. B. (1992), *Africa Betrayed*, St. Martin's Press, New York.
- (1991), *Indigenous African Institutions*, Transnational Publishers, New York.
- Beaulier, Scott A. (2003), "Explaining Botswana's Success: The Critical Role of Post-Colonial Policy," *Cato Journal*, 23/2: 227-40.
- Butale, Pheny (2014), "Botswana's Foreign Policy Theatrics: A Heroic Act of Futility," *Weekend Post*, 16 January.
- Dale, Richard (1995), *Botswana's Search for Autonomy in Southern Africa*, Greenwood Press, Westport and London.
- Dubbeld, Gys (1992), *The Fought for Freedom: Seretse Khama*, Maskew Miller Longman, Cape Town.

- Dutfield, Michael (1990), *A Marriage of Inconvenience: The Persecution of Ruth and Seretse Khama*, Unwin Hyman, London.
- Düsing, Sandra (2002), *Traditional Leadership and Democratisation in Southern Africa: A Comparative Study of Botswana, Namibia, and South Africa*, LIT Verlag, Hamburg.
- Erasmus, Ursula (1992), *Bushman Culture*, Excalibur Press, London.
- Fawcus, Peter (2000), *Botswana: The Road to Independence*, Pula Press, Gaborone.
- Feng, Yi (1997), "Democracy, Political Stability and Economic Growth", *British Journal of Political Science*, 27/3 :391-418.
- Fredriksen, John C. (2003), *Biographical Dictionary of Modern World Leaders: 1992 to the Present*, Facts on File, New York.
- Gann, Lewis H. and Peter Duignan (1971), *Burden of Empire: An Appraisal of Western Colonialism in Africa South of the Sahara*, Hoover Press, Stanford.
- Good, Kenneth (2010), "The Presidency of General Ian Khama: The Militarization of the Botswana Miracle," *African Affairs*, 109/435: 315-24.
- (2008), *Diamonds, Dispossession and Democracy in Botswana*, James Currey and Jacana Media, Oxford and Johannesburg.
- (2003), "Bushman and Diamonds: (Un)Civil Society in Botswana", *Nordiska Afrikainstitutet Discussion Paper 23*, Göteborg/Sweden.
- (1999), "Enduring Elite Democracy in Botswana", *Democratization*, 6/3: 50-66.
- (1996), "Authoritarian Liberalism: A Defining Characteristic of Botswana", *Journal of Contemporary African Studies*, 14/1: 29-51.
- Good, Kenneth and Ian Taylor (2008), "Botswana: A Minimalist Democracy", *Democratization*, 15/4: 750-65.
- Gulbrandsen, Ørnulf (2012), *The State And The Social: State Formation in Botswana and its Precolonial and Colonial Genealogies*, Berghahn Books, New York and Oxford.
- Hatch, John (1965), *A History of Postwar Africa*, Praeger, New York.
- Hillbom, Ellen (2008), "Diamonds or Development? A Structural Assessment of Botswana's Forty Years of Success", *The Journal of Modern African Studies*, 46/2: 191-214.
- Hope, Kempe Ronald and Gloria Somolekae (1998), *Public Administration and Policy in Botswana*, Juta & Co., Kenwyn.
- Hrbek, Ivan (1992), *Africa from the Seventh to the Eleventh Century*, University of California Press, Berkeley.
- Hyam, Ronald and Peter Henshaw (2003), *The Lion and the Springbok: Britain and South Africa since the Boer War*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Iwan-Müller, Ernest Bruce (1902), *Lord Milner and South Africa*, W. Heinemann, London.
- Jackson, Ashley (1999), *Botswana, 1939-1945: An African Country at War*, Oxford University Press, Oxford.
- Killingray, David and Martin Plaut (2010), *Fighting for Britain: African Soldiers in the Second World War*, James Currey, Woodbridge.
- Lange, Matthew (2009), *Lineages of Despotism and Development: British Colonialism and State*

- Power*, University of Chicago Press, Chicago.
- Lea, David and Annamarie Rowe (2001), *A Political Chronology of Africa*, Europa Publications, London.
- Leith, James Clark (2005), *Why Botswana Prospered*, McGill-Queen's Press, Montreal [Quebec].
- Lodge, Tom, Denis Kadima and David Pottie (2002), *Compendium of Elections in Southern Africa*, EISA Books, Johannesburg.
- Marshall, Leon (2003), "Bushmen Driven from Ancestral Lands in Botswana," *National Geographic News*, 16 (April).
- Masire, Sir Ketumile Joni (2006), *Very Brave or Very Foolish?: Memoirs of an African Democrat*, Macmillan Botswana, Gaborone.
- Meredith, Martin (2007), *Diamonds, Gold, and War: The British, the Boers, and the Making of South Africa*, Public Affairs, New York.
- Mogalakwe, Monageng (2003), "Botswana: An African Miracle or a Case of Mistaken Identity," *Pula: Botswana Journal of African Studies*, 17/1: 85-93.
- Mokhawa, Gladys (2005), "All that Glitters is not Diamond: The Politics of Diamond Dependence and Abundance in Botswana," *Resource Politics in Sub-Saharan Africa*, içinde, ed. Matthias Basedau and Andreas Mehler, GIGA-Hamburg.
- Molomo, Mpho G. (2000), "Understanding government and opposition parties in Botswana," *Commonwealth and Comparative Politics*, 38/1: 65-92.
- Morton, Barry and Jeff Ramsay (1994), *The Making of a President: Sir Ketumile Masire's Early Years*, Pula Press, Gaborone.
- Morton, Fred, Jeff Ramsay and Part Themba Mgadla (2008), *Historical Dictionary of Botswana*, Scarecrow Press, Lanham, Maryland.
- Mphone, Guy and Patrick Bond (2002), "Botswana and Zimbabwe: Relative Success and Comparative Failure?," *Globalization, Marginalization and Development*, içinde, ed. S. Mansoob Murshed, Routledge, London and New York.
- Müller, Johann Alexander (2012), *The Inevitable Pipeline Into Exile: Botswana's Role in the Namibian Liberation Struggle*, Basler Afrika Bibliographien, Windhoek.
- Mwakikagile, Godfrey (2010), *Botswana: Profile of a Nation*, Continental Press, Dar es-Salaam.
- N'Diaye, Boubacar (2001), *The Challenge of Institutionalizing Civilian Control: Botswana, Ivory Coast, and Kenya in Comparative Perspective*, Lexington Books, Lanham.
- Öztürk, Namık Kemal (2002), "Bürokratik Devletten Etkin Yönetime Geçiş: İyi Yönetişim", *Türk İdare Dergisi*, Sayı 437 (Aralık): 27-38.
- Robinson, James (2009), "Botswana as a Role Model for Country Success", *UNU-WIDER Research Paper No. 2009/40* (June).
- Samatar, Abdi Ismail (1999), *An African Miracle: State and Class Leadership and Colonial Legacy in Botswana Development*, Heinemann, Portsmouth.
- Schapera, Isaac (1994), *A Handbook of Tswana Law and Custom*, LIT Verlag, Münster.
- (1930), *The Khoisan Peoples of South Africa: Bushmen and Hottentots*, Routledge,

London.

Schmitt, Deborah Ann (2005), *The Bechuanaland: Pioneers And Gunners*, Praeger, Westport.

Sillery, Anthony (1974), *Botswana: A Short Political History*, Methuen, London.

Siphambe, Happy Kufigwa (2007), *Growth and Employment Dynamics in Botswana: A Case Study of Policy Coherence*, ILO Working Paper No. 82 (Geneva).

Stedman, Stephen John (1993), *Botswana: The Political Economy of Democratic Development*, Lynne Rienner Publishers, London.

Tlou, Thomas, Neil Parsons and Willie Henderson (1995), *Seretse Khama, 1921-1980*, Macmillan Botswana, Gaborone.

Williams, Gwyneth and Brian Hackland (1998), *The Dictionary of Contemporary Politics of Southern Africa*, Routledge, London.

Williams, Susan (2006), *Colour Bar: The Triumph of Seretse Khama and His Nation*, Allen Lane, London.